

3 MIMESI

3.1 Imitació literària

A De la imitació de la diversitat de flors a la unitat de la mel

Joaquim de STRANZI, «Al prudente lector»
i «Exordio promemial» dels *Frutos de historia* (1610)

Joaquim de Stranzi Alzina (Barcelona, c. 1540–1617), ciutadà honorat barceloní i cavaller de l'orde de Montesa, va participar en les campanyes militars del duc d'Alba als Països Baixos entre 1566 i 1571, i va ser conseller en cap de Barcelona el 1592 i el 1604. És autor de diverses proses aforístiques, en estil lacònic: *Centelles de vortos conceptus* (1614), *Avisos de amigo* (1614). Va aplegar una important biblioteca amb 370 volums, que contenen 338 obres, fonamentalment de temàtica històrica, almenys 47 de les quals són en italià. Sobre la seva biblioteca, cf. BARRIO (2001).

L'obra *Frutos de historia*, com diu l'índex, «contiene sumariamente un discurso de historia, y del provecho que de ella puede sacarse; doscientos avisos o consejos politicos; sentencias de diversos historiadores; los fundamentos de estado e instrumentos de reinar; una instrucción general para embaixadores de príncipes; y algunos avisos breves para gobernadores de provincias». El próleg «Al prudente lector» i l'«Exordio promemial» justifiquen l'ús literari de les fonts.

Se sol esmentar una primera edició barcelonina de l'obra, impresa el 1590, de la qual però no sembla que n'hagin quedat traces. En el cas hipotètic que aquesta edició hagués existit, no conhidria el próleg que ara s'edita, ja que entre les fonts esmenta un tractat italià imprès el 1600–1601. El 1617 Francesco Prati va traduir l'obra a l'italià: *Frutti della historia* (Venècia: Pietro Milocco, 1617).

Edició del próleg «Al prudente lector» i de l'«Exordio promemial», inèdits, a partir de la que considero edició príncipal: *Frutos de historia*. Barcelona: Llorenç Delu, 1610, prolegòmens, sense numerar (f. 5v–6v i 8rv).

[Al prudente lector]

Si Afranio, poeta romano, respondiendo a los que le acusaban de haber mezclado entre sus obras muchas sentencias de Menandro, dijo que no solamente se había aprovechado de él, pero de todos aquellos en quien había hallado

3 MIMESI

cosas que le agradasen más que las suyas.⁴⁰ Y sabemos que Estrabón, cretense, fue grande imitador de Homero,⁴¹ Marco Tulio, de Platón y de Demócrito, y que todo cuanto pudo apañar de ellos lo convirtió en utilidad de la lengua latina;⁴² que Virgilio tradujo milares de versos de Homero y se aprovechó de las sentencias de Hesíodo, de Apoloonio y de Teócrito;⁴³ y aun recogiendo algunos dichos de autores de poca nombradía, iba diciendo que sacaba perlas del lodo y oro dentre el carbón. Y si Macrobio aconseja a los que desean escribir sustancialmente que imiten a las abejas, cogiendo diversas flores de los campos, diferentes en lior y gusto, para convertirlas después en una sola especie de miel sabrosa y saludable,⁴⁴ y Plinio dice que es una vergüenza noble y agradecida confesar generosamente el beneficio recibido, nombrando aquellos que nos hubieren aprovechado, que es el verdadero galardón de su virtud,⁴⁵ ¿por qué no gozaré yo desta vergüenza y de las de-

⁴⁰ Lucii Afranii (160–120 a.c.), es autor de quaranta-quatre comèdies, de les quals conservem poc més de 400 versos. Macrobi (*Saturnariorum convivia*, VI, l. 4) reporta les acusacions de plagari i Afrani al·ludant als fragments conservats de la *Comptulicia* reconstruïda haver utilitzat les comèdies de Menandre i de Terenci.

⁴¹ L'historiador i geògraf Estrabó (63/64 a.c. – 20/24 d.c.) utilitza l'èpica homèrica com a font històrica.

⁴² Cicero declara haver imitat Plató a *De re publica*, l. 43, 66.

⁴³ Virgili a les *Geòrgiques* (6, 1) s'emougilletix d'introduir Teocrit a Roma i a les *Codrígiques* (2, 176) es presenta com l'Hesíode romà. Les *Argonàutiques* d'Apoloni de Rodos i l'èpica homèrica són en la base de l'*Iliada*.

⁴⁴ Macrobi, *Saturradia*, praef. 5: «Apes enim quodammodo debemus imitari, quae videntur et flores campum, deinde quicquid attulerit disponunt ac per ferros diradunt, et succum vertunt in unum saporem mixtura quadam et proprietate spiritus sui mutans» (*Perque nosdites, per atr-ho didit, heni d'imitare las abellas, que, volando ad i alia, xucien las flors i, despites, distribuidien tot el que han recollit, ho repartieren en las bresques i mitjanqant una propietat del seu esser, transformen aquesta barreja en un sol sabor*). La comparació de l'activitat literària amb la de les abelles pertax del llibre tercer del *De rerum natura* de Lucreci, quan confessa «imitare» Epicuri i compare el proced mimètic amb «las abellas que van xuciant arena del part florit». Horaci utilitza també la imatge per expressar el seu deute amb Plíndar (*Odes*, IV, 2), però a la literatura llatina Séneca és qui més hi reflectiona (*Epistulae morales*, 84, 3–9): «Apes, ut alium, debemus imitari, quae vagantur et flores ad mel facerendum idoneos campum, deinde quicquid attulerit, disponunt ac per ferros digerunt» (*cal imitare, com se sol dir, las abellas, les quals volen d'ad al·là i excullen las flors més pròpies per fer la mel, i despites disponen i distribuen tot el que han recollit en bresques*). És significativa la referència de Stranzi a les «diverses» flors «diferentes» en lior i gust, que remet al concepte barroc de mixtura. Sobre la mixtura aplicada a la literatura cf. infra, § 7.

⁴⁵ Plini Vespasia, el Vell, *Naturalis historia*, praefatio, 21: «Argumentum huius stomachi meli habebis quod in his voluminibus suorum nomina praeterunt. Est enim beniguum, ut ar-

más prerrogativas con ejemplo de tan illustres y claros varones, publicando abiertamente haber cogido del cercano ajeno estos *Fruitos de historia?* Espacialmente viendo que por haber ya el mundo llegado a la edad postrema y casi a los postimeros días de ella por discursos de seis mil años,¹⁶⁶ con razón se ha de pensar que todas las cosas humanas, o que el humano entendimiento puede penetrar, están ya descubiertas por la innumerable multitud de aquellos que las han ido investigando, y que ha millares de años que nos servimos de los trabajos ajenos, engañándose los que pretenden inventar algo de nuevo.¹⁶⁷ Y pues todo cuanto se hace y se ha podido hacer de muchos siglos a esta parte ha sido imitar o entretejer con artificio o puramente traducir,¹⁶⁸ reciba el discreto lector esta mi recopilación con la benignidad que obligan las dichas consideraciones, y corrija las faltas y errores que viere, considerando que es mucho más fácil cosa reprehender que imitar.

[*Exordio proemial*]

Revolviendo libros para entreteñeme leyendo, hallé unos discursos breves que dejó escritos Francisco Guichardino sacados del jardín de su Historia, debajo del nombre de avisos o consejos políticos;¹⁶⁹ y después en las relaciones

hincou, et plenum ingenium pudoris fateni per quos profeceris, non ut plerique ex his, quos affigit, fecerunt». (*Tradra la prova dels meus sentiments en el fet que he posat davant dels meus llibres la llista d'autors consultats. Creu, en efecte, que és un gènere i ple de dignitat pudorosa per públics els noms d'aquells de qui l'has apropiat, cosa que no van fer la majoria d'autors que he manejat*).

¹⁶⁶ Seranti situa l'origen de la humanitat el 4400 abans de Crist.

¹⁶⁷ La preferència per imitar la literatura en compres d'inventar apareix a l'*Epistola ad Pisones* d'Horaci, tot i que Seranti hi introduïx un plantejament escèptic sobre les possibilitats del coneixement humà que encaixa amb l'episteme característica del Barroc.

¹⁶⁸ La gradació *imitar, entretejer con artificio, traducir* expressa els diversos nivells de manipulació de la literatura clàssica. La referència a la traducció, el seu nivell més baix, apareix també en els referents llatins com a anàlisi de la mimesi, perquè els textos imitables que tenen presents són els de la literatura grega, no els de la pròpia llengua. *Entretejer con artificio* segueix la imatge del brodat per explicar la creació literària en termes d'artificiositat estilística, sense atzarar el contingut del referent, i podria posar-se en relació amb l'*eloquentiae orationum* de que parla Macrobi al próleg de les *Saturalia*. *Imitar*, en canvi, expressa la capacitat de transformar el model imitat, no solament estilísticament. Giovan Battista Marino, deu anys més tard que Seranti, als prolegüens a *La Sampogna*, estableix una distinció similar: tot i que no assigna els mateixos termes als tres nivells: per Marino es tracta de *rubare, tradurre o imitare*; cf. NEURING (2008: 314–318).

¹⁶⁹ Francesco Guicciardini, *Propositioni ovvero considerazioni in materia di cosa di stato, sotto titolo di avvertimenti, avvertimenti civili e concerti politici* (Vinegia: Alcobello Salicruto, 1583).

de Comin Ventura, un tractat sustancial en matèria de Estat y una relación general para embajadores de principes.¹⁷⁰ Pareixme tan ben totò, que para sacar dello mayor utilidad me puse a traducirlo de lengua italiana en que estaba en romance castellano. Havia alguns dies abans recogido alguns avisos para gobernadors de provincias y ciertos preceptos de historia que en diferentes autores hallé, y aunque por cierto respeto hubieron de salir parte dellos impresos en un pliego volante en nombre del maestro Joan Núñez,¹⁷¹ pareixme que era ben juntario totò en este pequeño volumen para traerlo conmigo como libro de memorias, sin pensamiento alguno que hubiese de salir a luz ni aparecer delante nadie, pero después, siguiendo la voluntad de algunos amigos míos, consentí que se imprimiese debajo la corrección de quien mejor lo entendiere. Mas, si a caso le hallaren tan estragado que no pueda recibir enmienda alguna, conviérteme en humo y ceniza, que es el galardón de los servicios hechos a la comunidad.

¹⁷⁰ Comin Ventura, *Thesoro politico in cui si contengono relationi, instructioni, trattati e varii discorsi pertinenti alla perfetta intelligenza della ragion di stato* (Milano: Christophoro Bordonae, 1600–1601, 2 vols.).

¹⁷¹ L'hellenista valencà Pere Joan Núñez va exercir la seva docència a la Universitat de Barcelona entre 1568–1574, 1577–1580 i 1583–1598. Joaquín Seranti va ocupar càrrecs al consell municipal, de qui depenia la Universitat, a partir de 1588. No tinc constància del fill volant que esmenta Seranti.